

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 378.2

Т. О. Боднар

аспірант кафедри педагогіки та соціального управління
Національного університету «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ФАХІВЦІВ У ПОЛЬЩІ

У статті порушено проблему підготовки педагогічних кадрів у Польщі для дослідження їх підходу до формування якості освітньої системи, а також підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів із метою запозичення зарубіжної практики для змістового наповнення навчальних дисциплін на основі вимог сучасного соціуму.

Сучасне інформаційне суспільство висуває нові вимоги до підготовки вчителів. Вважається, що в межах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, електронних курсів із навчальних дисциплін та інших нових технологічних інновацій роль викладача відходить на задній план. Вимоги сучасного суспільства до підготовки педагогів визначають необхідність формування нових підходів до підготовки викладача на основі класичних досягнень вітчизняної педагогіки, що враховує ментальні та соціально-економічні основи, а також на основі вивчення досвіду зарубіжних країн. Україна та Польща мають багато спільного, тому для дослідження було обрано проблему особливостей підготовки вчителів у Польщі.

Ключові слова: педагогіка, підготовка педагогічних фахівців, Польща, магістр, ліценціат, педагогічні компетентності, Карта вчителя, європейські стандарти.

Постановка проблеми. Сучасне інформаційне суспільство ставить нові вимоги до підготовки педагогів. Існує думка, що з інтенсивним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, е-курсів навчальних дисциплін та інших новітніх технологічних нововведень роль педагога відходить на другий план. Ми категорично із цим не погоджуємось, оскільки педагогічне спілкування сприяє формуванню активності щодо пізнавальної діяльності особистості, а роль педагога все більше набирає ролі педагога-консультанта, який спрямовує, орієнтує, допомагає.

Постановка завдання. Мета статті – розглянути особливості підготовки педагогічних кадрів у Польщі для дослідження їхнього підходу до формування якості освітньої системи, а також підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів з метою запозичення зарубіжної практики для змістового наповнення навчальних дисциплін на основі вимог сучасного соціуму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічна освіта як міждисциплінарний і різнобічний процес охоплює три напрями – пізнавальний, практичний та емоційний; виражається в чотирьох вимірах – регіональному, державному, європейському та глобальному, у трьох часових проміжках – минулому, теперішньому й майбутньому [1, с. 19]. Ці особливості вимог сучасного суспільства до підготовки педагогів зумовлюють необхідність формування нових підходів для

підготовки педагога на основі класичних досягнень вітчизняної педагогіки, яка враховує ментальні та соціально-економічні основи, і на основі вивчення досвіду зарубіжних країн. Оскільки Україна й Польща мають багато спільного, для дослідження обрано проблему особливостей підготовки педагогів у Польщі.

Грунтовна, повноцінна реформа освітньої системи, системи шкільної освіти, освіти й підготовки педагогів у Польщі датується кінцем ХХ століття. Тільки в 1998 році почали впроваджувати серйозні зміни, реформи в системі освіти. Проведена реформа мала на меті перевірити професійну кваліфікацію та підготовку педагогів, акцентувати увагу на запитах стосовно їхнього професійного розвитку й визначенні професійного розвитку педагогів [9, с. 23].

У Законі «Про вищу освіту» в Польщі [10, с. 186] говориться про двоступеневу систему підготовки вчителів: перший ступінь передбачає підготовку протягом 3–4 років, що завершується одержанням диплома професійних кваліфікацій, званнями професійного ліценціата, який має право влаштуватися на роботу або продовжити навчання; другий ступінь визначає продовження навчання після одержання першого ступеня. Другий ступінь навчання у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) завершується присвоєнням ступеня магістра. Установлено спеціальності, за якими здійснюється

підготовка вчителів для різних типів освітніх закладів [8, с. 87]. Зупинимось детальніше. Перша група спеціальності – це педагогічні працівники дошкільних закладів, початкової школи. Цю спеціальність можуть здобути педагоги, які завершили навчання першого або другого ступенів, що триває протягом 3 чи 5 років, та отримати професійну кваліфікацію ліценціата/магістра. Друга група – педагоги гімназії. Для одержання такої кваліфікації необхідно мати кваліфікаційний рівень ліценціата чи магістра. До третьої групи належать викладачі ЗВО. Викладачем ЗВО може стати фахівець, що має кваліфікацію магістра. Наприклад, психолого-педагогічна підготовка здійснюється за такими спеціальностями, як біологія, хімія, географія, історія, фізика, філологія (польська, англійська, німецька, російська, східнослов'янська), соціологія, філософія, музичне, художнє, технічне та фізичне виховання. У ЗВО психолого-педагогічна підготовка є необхідною [14, с. 258]. Кількість годин, розрахованих на педагогічну підготовку студента, наприклад, з педагогіки, психології, методики навчання та інформатики, становить від 120 до 405 годин на стаціонарній формі (5 років навчання) і від 195 до 354 годин на стаціонарній формі (3 роки навчання). Предмети педагогічного циклу становлять, відповідно, від 6,3% до 16,4% загального обсягу годин на всіх курсах п'ятирічного навчання й від 9,0% до 16,4% кількості годин на трирічних ліценціатських курсах. Велику різницю в кількості годин можна виявити у сфері вивчення педагогіки і психології на денній формі навчання протягом п'яти років, де від 60 до 90 годин виділяється на педагогіку; від 45 до 90 годин – на психологію [4, с. 258].

Позитивним явищем вважається впровадження двоступеневого навчання в ЗВО. Двоступенева система початкової освіти педагогів – ліценціат і магістратура – дає можливість після професійного навчання і здобуття звання ліценціата продовжити навчання на дворічних магістерських денних чи заочних факультетах. Підготовка на рівні ліценціата дає право на викладання в основних школах; на рівні магістра є доміантою освіти вчителів, що викладають у середніх школах – гімназіях і ліцеях. Зміст педагогічної підготовки студентів відображається в навчальних програмах і планах, академічних підручниках та інших джерелах. За напрямом підготовки «Педагогіка» навчальна програма містить три цикли дисциплін: перший цикл – дисципліни загального характеру, що є обов'язковими для всіх спеціальностей і формують педагога як особистість. Ці дисципліни забезпечують підготовку на академічному рівні (філософія, соціологія, економічні науки, політологія тощо), іноземні мови, фізичне виховання. Другий цикл – психолого-педагогічні дисципліни, що забезпечують не лише загальну підготовку, а й підготовку вихованця до майбутньої педагогічної діяльності з ура-

хуванням визначених критеріїв навчання в школі та позашкільних закладах. Третій цикл становлять спеціальні предмети, обрані безпосередньо педагогами [14, с. 263].

Підготовка вчителів/викладачів з вищою освітою за рівнями ліценціат/магістр для дошкільних закладів і початкової школи здійснюється в Польщі в таких ЗВО, як учительські колегії, вищі професійні школи з трирічним терміном навчання студентів та отриманням випускниками диплома ліценціата [14, с. 263]. Підготовка педагогів початкових класів комбінується з підготовкою вихователя для дошкільних закладів (оскільки їх теж називають педагогами в більшості європейських країнах). Така двопрофільна підготовка має суттєві позитивні аспекти. По-перше, більш ефективно виконуються завдання підготовки учнів старших груп до школи. Випускник ЗВО з ґрунтовною підготовкою теорії педагогічних наук має можливість швидко знайти роботу в шкільному або дошкільному закладі. Варто підкреслити, що практично всі польські регіони мають значну проблему працевлаштування педагогічних працівників. Усі діти, які йдуть до першого класу, обов'язково мають пройти однорічну підготовку в 0 класі (так звана «zegowka»), що зазвичай організовується при шкільному/дошкільному закладі. У подібних класах також працюють учителі, які здобули вищезазначену освіту [14, с. 263].

До основних педагогічних компетентностей у дошкільному навчальному закладі та початковій школі Е. Вільчковський, В. Пасічник зараховують творчі/креативні, компетентність співпраці, моральні, інформаційно-медіальні, праксеологічні тощо. Наприклад, праксеологічні компетентності реалізуються вчителем/викладачем в об'єктивному діагностуванні вихованців, якісному та результативному плануванні й чіткій організації власної педагогічної діяльності, самоконтролі та оцінюванні результатів своєї роботи; компетентність співпраці полягає в успішності спілкування, мобілізації учнів до активної навчальної діяльності, в усвідомленні освітнім працівником власної відповідальності за виховання дітей і дотримання загальноприйнятих моральних норм у контакті з ними, уміння вирішити конфліктні ситуації в класі/групі; щодо творчих/креативних компетентностей, вони виражаються в педагога у творчому підході до власної праці та нестандартній педагогічній діяльності, використанні найпотужніших і якісних методів і прийомів; інформаційно-медіальні компетентності полягають у використанні новітніх ІКТ інструментів під час навчального процесу з вихованцями дошкільного віку й учнями початкових класів. Говорячи про моральні компетентності, мають на увазі наявність загальнолюдської культури та виховання педагога, відповідальність за виконання власної педагогічної діяльності як

соціально вартісної та необхідної, тактовність, об'єктивність, демократію у стосунках із дошкільнятами й учнями [14, с. 264]. К. Денек у праці «Про новий вигляд освіти» зазначає: «Процес підготовки майбутніх педагогів варто сприймати серйозно. Цьому процесу притаманні вступне навчання, практика, вступ до професії, наступне навчання й удосконалення в ході роботи, а також підвищення кваліфікації» [3, с. 57]. Підготовка педагога до професії відбувається в трьох вимірах: науковий вимір – у контексті змісту підготовки; педагогіко-методичний – у контексті форм, методів і засобів праці; методологічний – зараховуємо до новаторської та дослідницької функцій, які повинні становити комплементарну цілісність [14, с. 247]. Підготовка педагогів у Польській Республіці здійснюється у двох юридично-адміністративних системах – публічній і непублічній, у двох середовищах: академічному (університети, вищі професійні та вищі педагогічні школи) й освітньому (вчительські колегії, які мають статус вищих шкіл); у трьох формах: стаціонарній, заочній, вечірній; на різних рівнях: навчання спеціаліста – 3 роки, що потім доповнюється магістратурою – 2 роки, магістратура – 5 років, а також післядипломне навчання. Навчання має академічний характер, реалізоване в рамках однієї дисципліни спеціалізації та доповнене педагогічною підготовкою (близько 270 годин) із психології, педагогіки та дидактики, а також 150 годинами педагогічної практики. У певних ЗВО, за європейськими вимогами, починає входити в практику двопредметна підготовка. Тобто тепер основним стандартом педагогічної підготовки в Польщі став рівень п'ятирічного навчання у ЗВО. На основі нормативних документів, що регулюють процес педагогічної підготовки, дають змогу визначити основні цілі педагогічної підготовки у вищих школах: набуття знань із циклу суспільних дисциплін про норми та закони, які керують цим розвитком, про досягнення цивілізації та культури й закладені в них ціннісні складники; методи формулювання, вирішення й оцінювання індивідуальних і суспільних завдань у різноманітних напрямках професійного, культурного чи громадського життя; методи наукового пізнання навколишнього середовища; цілі та виховні завдання підготовки нового покоління, їх передумови, пов'язані з трансформацією суспільного устрою Польщі; напрями розвитку освіти й виховання у світі, їх передумови, пов'язані зі зміною суспільного ладу; напрями розвитку освіти й виховання у світі на фоні глобальних проблем людства та можливі шляхи їх вирішення; планування і програмування власної, учнівської діяльності; покращення своєї педагогічної діяльності й учнівської роботи; формування в студентів розуміння суспільної ролі педагога; відповідальність за свою діяльність, готовність до пізнання себе,

учня; готовність до співпраці з різними освітніми представниками [13, с. 251–252]. Ч. Купісевич зазначає, що є сенс підготовки вчителів у підвищенні їхньої кваліфікації з одночасним реформуванням їхньої подальшої підготовки. На сутність і способи підготовки педагога впливають такі фактори: бажання вчитись, обсяги інформації та навчально-матеріальної бази, професійна мобільність, науковий прогрес, засоби масового впливу [7, с. 107]. Основними документами, які регулюють систему професійного зростання та проблеми забезпечення роботою вчителів Польщі, є Карта вчителя від 26 січня 1982 р. зі змінами від 6 грудня 2007 р. (Karta nauczyciela po zmianach z 6 grudnia 2007); Адміністративно-процесуальний кодекс; Закон «Про зміни до закону про статус вчителя, а також про зміну деяких інших законів» від 18 лютого 2000 р.; Закон «Про внесення змін до Закону «Про систему освіти» від 23 серпня 2001 р.; Розпорядження Міністра національної освіти щодо отримання ступенів професійного зростання вчителів від 3 серпня 2000 р.; Закон «Про зміну статусу вчителя» від 15 липня 2004 р.; Розпорядження Міністра освіти і спорту щодо сприяння отримання вчителями ступенів від 1 грудня 2004 р. Статус учителів, кваліфікації, опис посад учителів, а також принципи професійного розвитку закріплені статтею 9а Карти вчителя. Згідно із цим юридичним документом, уведено в дію чотири ступені професійного розвитку вчителя: учитель-стажер, контрактний учитель, штатний учитель, заслужений учитель. Заслужений учитель має можливість за професійні здобутки отримати диплом почесного професора освіти. Учитель-стажер проходить випробувальний термін упродовж року; контрактний учитель мусить мати 9 місяців досвіду роботи в школі; штатний і кваліфікований учитель – 2,9 років; штатний учитель або вчитель, що має докторський ступінь, – 1,9 року. Щоб отримати наступну кваліфікаційну категорію, вчителю потрібно виконати певні вимоги [6, с. 7]. Варто підкреслити, що головна умова для надання вчителю наступного рангу професійного зростання – це наявність відповідних кваліфікацій. Тобто вчитель мусить мати вищу педагогічну освіту; відповідний досвід (стаж) педагогічної діяльності, позитивні характеристики, а також схвалення комісії (для контрактного або дипломованого вчителя) чи скласти іспит перед комісією (на ступінь штатного вчителя) [11, с. 4].

У Польщі до кандидата на посаду вчителя висуваються вимоги, що стосуються кваліфікації, моральних характеристик, здоров'я. Кваліфікаційні вимоги до претендентів на посаду вчителя зазначаються в розділі 3 статті 9.1 Карти вчителя, а також ухвалі Міністра національної освіти від 10 жовтня 1991 р., у яких зазначається, що посаду вчителя може зайняти особа, яка має

вищу освіту з відповідною педагогічною підготовкою та/або закінчила установу, що здійснює підготовку вчителів, а також має досвід роботи на відповідній посаді; дотримується основних моральних принципів; за станом здоров'я придатна до виконання професійних обов'язків [6, с. 7]. Випускники ЗВО з дипломом магістра мають право працювати в будь-якому типі навчального закладу. Учителі, які не мають звання магістра, можуть працювати в середніх школах/ліцеях, якщо викладають предмет із вузької спеціалізації й мають додаткову педагогічну підготовку щодо роботи з молодими людьми [8, с. 153].

Підготовка педагогічних працівників у Польщі, як правило, здійснюється в університетах, академіях, а також вищих педагогічних навчальних закладах. Двоступеневість освіти, що впливає з реалізації умов Болонського процесу, уможливорює майбутнім педагогам початок роботи після закінчення навчання першого ступеня – 3 роки з дипломом бакалавра. У підготовці педагогів, особливо вчителів середніх шкіл, основну роль відіграють університети [8, с. 59]. Підготовку вчителів для всіх рівнів шкільної системи освіти в Польщі здійснюють такі установи, як університети й вищі педагогічні школи (педагогічні академії), де здійснюють підготовку вчителів різного фаху для шкіл усіх рівнів; політехнікуми – забезпечують підготовку вчителів професійних предметів для середніх шкіл, закладів технічної освіти, а також меншою мірою вчителів-предметників загальноосвітніх дисциплін природничо-математичного циклу для шкіл усіх рівнів; економічні академії, аграрні, медичні, а також одна гірничо-металургійна академія готують учителів професійних предметів для середніх професійних шкіл усіх рівнів; вищі професійні школи – здійснюють підготовку вчителів різного фаху для роботи в дошкільних закладах, основних школах, освітніх і виховних закладах, шкільних бібліотеках, а також учителів теоретичних професійно спрямованих предметів і практичної професійної підготовки для середніх шкіл; учительські колегіуми – готують учителів різного фаху для роботи в дошкільних закладах, основних школах, освітніх та опікунських закладах, шкільних бібліотеках; учительські колегіуми іноземних мов – готують учителів для навчання іноземної мови в основних і середніх школах.

Учителі, які працюють у системі шкільної професійної освіти, належать до однієї з трьох категорій: учителі загальноосвітніх предметів, учителі професійних предметів, учителі практичної професійної підготовки. Учителі забезпечуються роботою в установах, що здійснюють підготовку вчителів, закладах професійного вдосконалення вчителів, педагогічних консультаціях, у тому числі спеціалізованих, педагогічних бібліотеках, воеводських центрах політехнікумів, дошкільних

зкладах, середніх загальноосвітніх і професійних школах, професійних ліцеях, технікумах, освітньо-виховних закладах, що забезпечують опіку та виховання учнів у період навчання поза місцем проживання. Професія педагога має власну специфіку для спеціалізованих шкіл. Діти/учні спецшкіл починають навчальний процес ще в дошкільному віці. Таке навчання триває до 26 років, тобто до етапу професійного навчання, а в певних випадках – до адаптаційного періоду до професії. Тому вчитель спеціальної освіти має на меті, як зазначає Я. Дорошевська, «доведення вихованця з відхиленнями від норми до доступного йому рівня, що вимагає інтегрованого впливу на нього всіх принципів педагогічної виховної роботи» [4, с. 549].

Комплексна педагогічна функція полягає не лише у виконанні навчальної програми, а й у виході за межі цих завдань через певні впливи, а саме соціальні та передусім реабілітаційні, оскільки якщо педагог прагне досягти мети, то має діяти комплексно, здійснюючи вплив на інтелектуальний і фізичний розвиток особистості. Педагогічна підготовка для роботи в спеціалізованих школах здійснюється в Академії спеціальної педагогіки. Також цим займаються заклади професійної освіти й центри професійного вдосконалення. Перелічені заклади готують спеціальних педагогів, яких, «як правило, визначають як працівників закладів спеціального виховання або вчителів-вихователів, що працюють у спецшколах». Завдання спеціального вчителя «не відрізнятимуться в основних моментах від завдань учителя основної школи» [2, с. 7]. Професійне вдосконалення педагогів є безперервним процесом, що триває до моменту виходу на пенсію, полягає в постійному пошуку нових «свіжих» рішень та освітніх можливостей, у розширенні меж власних професійних компетентностей і знань, а також у вдосконаленні психолого-педагогічного знання [12, с. 111]. Сьогодні в Польщі є безліч форм професійного вдосконалення педагога. Одні з них легкодоступні й безкоштовні. Наприклад, участь у відкритих заняттях, вивчення педагогічної та психологічної літератури, перегляд публікацій колег в онлайн-форумах, постійний контакт із психологом і логопедом, обмін інформацією/досвідом з іншими працівниками навчального закладу, участь у педагогічних радах. Інша категорія вдосконалення вимагає часових і фінансових затрат. За підвищення рівня освіти й педагогічної кваліфікації відповідальними залишаються університети та вищі школи [7, с. 87]. Також особлива увага в системі педагогічної освіти вчителів надається самоосвіті під час виконання професійних обов'язків. М. Грондас подає таке визначення: «... професійний розвиток учителя – це систематичний процес змін особистих пріоритетів, дидак-

тично-виховних концепцій, знань, умінь і практичної діяльності, спрямований на оптимізацію професійної ефективності й особистого задоволення від роботи» [5, с. 123].

Отже, аналізуючи нормативні освітні документи Польщі та підхід Польської влади до освітньої ситуації, бачимо, що в системі вищої педагогічної освіти Польщі впроваджено двоступеневе навчання (бакалавр/магістр); двоступенева система початкової освіти вчителів дає можливість продовжити навчання на дворічних магістерських денних чи заочних програмах; учителів різних типів освітніх закладів готують за такими спеціальностями: вчитель дошкільних закладів, початкової школи, вчитель гімназії, викладач вищої школи; підготовку вчителів для всіх рівнів шкільної системи освіти здійснюють такі заклади вищої освіти, як університети й вищі педагогічні школи, політехнікуми, економічні, аграрні та медичні академії, вищі професійні школи, вчительські колегіуми. Така підготовка майбутніх педагогів поєднує підготовку вихователя для дошкільних закладів з підготовкою вчителів початкових класів.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, чітка структурована діяльність освітнього департаменту Польщі, який чітко унормував відповідальних за ту чи іншу педагогічну підготовку, свідчить про серйозний підхід і відмінні перспективи для розвитку польської освіти з постійним наближенням до Європейських стандартів. Це зумовлює якість навчання та підготовку висококваліфікованих педагогічних кадрів. Українській системі підготовки педагогів, на нашу думку, варто запозичити підхід до змістового наповнення навчальних дисциплін на основі вимог суспільства й урахування індивідуальних особливостей тих, хто навчається.

Список використаної літератури:

1. Banach C. Edukacja nauczycielska – stan i perspektywy. *Kultura i Edukacja*. 1996. P. 17–25.
2. Borzyszkowska H. Osobowosc pedagoga specjalnego. *Szkola Specjalna*. 1983. P. 5–12.
3. Denek K. Onowysztaltedukacji. Torun, 1998. 177p.
4. Doroszevska J. Pedagogika specjalna: rozdzial 4. Torun. 636 p.
5. Grondas M. Rozwoj zawodowy nauczyciela: materialy edukacyjne – Szkolenie Ekspertow ds. Awansu Zawodowego Nauczycieli. Warszawa: WODN, 2004. 157 p.
6. Karta nauczyciela po zmianach z 6 grudnia 2007 r. Poznan: Oficyna Ekonomiczna Wydawnictwa, 2008. 52 p.
7. Kupisiewicz Cz. Rzecz o ksztalceniu. Wybyr rozpraw i artykuiyw. Radom, 1999.
8. Laska E.I. Edukacja nauczycieli wobec przemian szkoly. Rzeszow: WURZ, 2007. 341 p.
9. Piwowarski R. Dziecko – nauczyciel – rodzice. Warszawa: WsiP, 2001. 243 p.
10. Science, research and innovation performance of the EU 2016. A contribution to the Open Innovation, Open Science, Open to the World agenda. URL: <https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/library/science-research-and-innovationperformance-eu-2016>.
11. Skaldanowski H. Awans zawodowy nauczyciela. Torun: Wyd. BEA, 2002. 145 p.
12. Sto lat ZNP. Ludzie, fakty, sprawy wydarzenia. Warszawa: Wyd. Pedagogiczne ZNP, 2005. 195 p.
13. Вільчковський Е.С. Підготовка педагогів для дошкільних закладів у польських ВНЗ у контексті Болонського процесу. URL: <http://vuzlib.com/content/view/263/84/>.
14. Шемпрух Й. Тенденції розвитку педагогічної освіти вчителів у Польщі (1918–1999): дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.04. Івано-Франківськ, 2001. 438 с.

Bodnar T. Features of training of pedagogical properties in Poland

This article deals with the problem of training pedagogical staff in Poland to study their approach to the formation of the quality of the educational system, as well as the training of highly skilled pedagogical staff for the purpose of borrowing foreign practice content of educational disciplines on the basis of the requirements of modern society.

Modern information society puts new demands on the training of teachers. It is believed that with the intensive development of information and communication technologies, e-courses of educational disciplines and other new technological innovations, the role of the teacher is diverted to the background. These demands of modern society to the training of teachers determine the need for the formation of new approaches for the preparation of a teacher based on the classical achievements of domestic pedagogy, which takes into account the mental and socioeconomic foundations, and on the basis of studying the experience of foreign countries. Ukraine and Poland have much in common, so the problem of the peculiarities of teacher training in Poland was chosen for the study.

Key words: pedagogy, preparation of pedagogical specialists, Poland, master's degree, license, pedagogical competencies, "Teacher's card", European standards.